

René van der Duim,
buitengewoon hoogleraar Toerisme
en duurzame ontwikkeling van
Wageningen University

Joke Luttk,
groepshoofd Mens en maatschappij
bij Alterra, onderdeel van
Wageningen UR

Reizen naar een betere wereld

Duurzaam toerisme is niet meer voorbehouden aan low budget backpackers in een uithoek van het regenwoud. Maar om de natuur en de lokale bevolking echt te laten meeprofiteren, valt nog een wereld te winnen. Wageningse expertise komt daarbij goed van pas. TEKST RENÉ DIDDE ILLUSTRATIES YVONNE KROESE

In natuurpark Bwindi in Oeganda gaan groepen toeristen de mistige bossen in om gorilla's te bekijken. Tijdens die niet ongevaarlijke excursies fungeert de lokale bevolking als gids. De toeristen, vaak op een rondreis door het straatarme land, logeren in hotels of in dure lodges in de buurt van het park. Dit is een concept waar René van der Duim warm voor loopt. 'Hier worden inkomsten gegenereerd waardoor Oeganda ziet dat het de moeite waard is om beschermde natuurparken te handhaven voor de gorilla's', zegt de buitengewoon hoogleraar Toerisme en duurzame ontwikkeling van Wageningen University.

'Bovendien komen de inkomsten deels ten goede aan de lokale bevolking, zodat het toerisme ook bijdraagt aan armoedebestrijding.'

Van der Duim begeleidt een promovendus uit Oeganda die onderzoekt hoe de lokale bevolking het meest effectief kan profiteren van deze nieuwe vorm van toerisme. In totaal werken twaalf jonge Afrikaanse onderzoekers, waarvan drie in Wageningen, aan soortgelijke projecten. Behalve in Oeganda gaat het onder meer om projecten in Kenia en Namibië. Wageningen University werkt bij dit project samen met drie Europese en zes Afrikaanse universiteiten. >

Duurzaam toerisme is het stadium voorbij van de door kleine touroperators georganiseerde alternatieve reizen voor milieubewuste westerlingen die in eenvoudige hutjes drie weken lekker avontuurlijk afzien. 'Vrijwel alle grote touroperators en reisbureaus zijn zich er in toenevende mate van bewust dat toerisme een grote impact heeft', constateert Van der Duim, wiens bijzondere leerstoel wordt gefinancierd door het Wereld Natuur Fonds, ontwikkelingsorganisatie Cordaid, het Nederlandse kantoor van de International Union for Conservation of Nature (IUCN) en luchtvaartmaatschappij KLM. De impact van het toerisme is niet mals. Een paar voorbeelden: de vliegreizen naar verre oorden dragen wereldwijd bij aan 3 procent van de CO₂-emissies; intensief duiken rond het Great Barrier Reef in Australië veroorzaakt schade aan het koraal, om nog maar te zwijgen van de ecologische en sociale gevolgen van het veranderd landgebruik als gevolg van het toerisme. Dat begint al dichtbij huis, bijvoorbeeld met erosie op de hellingen van de Alpen door de aanleg van skipistes. Aan de andere kant is toerisme wereldwijd de grootste werkverschaffer, stelt Van der Duim. 'Om een indruk te geven: één op de twaalf arbeidsplaatsen is gelieerd aan toerisme, meer dan 240 miljoen mensen leven ervan. In 46 van de 50 minst ontwikkelde landen is toerisme de belangrijkste inkomstenbron. En 40 procent van de wereldwijde toeristenstroom gaat van de rijke landen naar ontwikkelingslanden', somt Van der Duim op. Belangrijker nog: ongeacht de wereldwijde economische crisis blijft toerisme een groeisector. Dat is precies de reden waarom de verduurzaming van het toerisme terrein wint. 'Duurzaamheid is geen optie meer, maar een randvoorwaarde', meent Van der Duim. 'Aandacht voor klimaatverandering, waterschaarste, kwetsbare natuur, maar ook meer menselijke aspecten,

'In 46 van de 50 minst ontwikkelde landen is toerisme de belangrijkste inkomstenbron'

zoals arbeidsomstandigheden, kinderarbeid en (kinder) sekstoerisme, maken het noodzakelijk dat de sector zich intensief met people en planet gaat bezighouden, wil er in de toekomst nog profit zijn', zegt Van der Duim, verwijzend naar de drie P's van het VN-adagium voor duurzame ontwikkeling.

TOUROPERATORS ZIJN BELANGRIJK

De ANVR in Baarn, de belangenorganisatie voor de reisbranche, is ook doordrongen van het door Van der Duim geschetste belang van duurzaamheid. 'We hanteren een beleid van duurzaam toeristisch ondernemen. Met onze Europese partners hebben we een website opgezet (www.travelife.eu) die onder meer voorziet in een trainingsprogramma voor touroperators', vertelt Mirjam Dresmé, hoofd communicatie en duurzaam toerisme van de ANVR. Alle tweehonderd bij de organisatie aangesloten touroperators hebben duurzaamheidscoördinatoren aangesteld die de training intussen hebben gevolgd. 'Doel is dat de branche bij de inkoop van de reizen meer gaat letten op de duurzame aspecten van vervoer, verblijf en vermaak', aldus Dresmé. 'Touroperators zijn daar belangrijk bij; zij kopen immers de reizen in'.

De training bevat informatie en best practices en wordt afgesloten met een verplicht examen. 'De duurzaamheidscoördinatoren hebben een bedrijfsrapportage aangeleverd bij de ANVR, waarvoor het bedrijf na goedkeuring een ANVR-DTO-certificaat voor duurzaam toeristisch ondernemen ontvangt.' Later dit jaar zullen ook de 1.500 reisbureaus en reisagenten die bij ANVR zijn aangesloten een soortgelijke training volgen.

NEUSHOORN OF KORAAL

Gecertificeerde touroperators mogen zich niet met kinderarbeid en kindersekstoerisme inlaten, geen jachtpartijen aanbieden en moeten verkeerde souvenirs weren, zoals stukken neushoorn, olifantstand of koraal. Naast dergelijke verplichte punten, is er een lijst met 150 actiepunten waar de touroperator facultatief aan kan werken, aldus Dresmé. 'Voorbeelden daarvan zijn het aanbieden van CO₂-compensatie voor vliegtransport, stimuleren van lokale producten en lokaal vervoer.' Ook is de ANVR met de touroperators bezig om accommodaties wereldwijd aan te zetten tot

verduurzaming op het gebied van waterverbruik, arbeidsomstandigheden, afvalverwerking en de inkoop van producten. Proefprojecten daarvoor lopen in Brazilië, Thailand, Kenia, Tanzania, Turkije en Egypte.

Uiteraard zijn armoedebestrijding en natuurbescherming in verre, exotische oorden van groot belang, maar Dresmé wijst erop dat de bulk van bijvoorbeeld het Europese toerisme nog altijd bestaat uit zon- en strandvakanties in het Mediterrane gebied. 'Daar kleine stapjes voorwaarts zetten op het gebied van waterbesparing, vervoer of duurzamere accommodaties, tikt direct meer aan dan het handjevol safari's in Kenia of Oeganda', aldus Dresmé, die benadrukt dat langs beide sporen moet worden gewerkt.

EVEN GEEN MILIEUGEZEUR

Er is nog een wereld te winnen bij de moderne toerist, ook de Nederlandse, constateert ze. 'De Nederlander moet al het hele jaar naar de glasbak of plastic inzamelen, dus die heeft vaak het gevoel van, 'nu is het vakantie, dus even geen milieugezeur aan mijn hoofd'.'

Bovendien heeft de Nederlander, zeker in deze tijden van economische crisis, vooral aandacht voor de prijs van een vakantie. 'Er is nog veel bewustwording nodig om de toerist te wijzen op de milieu-impact van zijn reis. We gaan daarover in de nabije toekomst meer informatie verschaffen', aldus Dresmé. 'We streven ernaar dat aandacht voor duurzaamheid steeds vaker een rol speelt in het reisaanbod van de touroperator en dat het logo van de ANVR tevens staat voor duurzamer toeristisch ondernemen. Dat hoeft zeker niet tot duurdere reizen te leiden; sterker nog, dat kan zelfs een kostenbesparing opleveren. Duurzame koffie is ook niet duurder dan normale koffie.'

Een prima voornemen, prijst Willem Ferwerda het streven van ANVR. 'Het is de hoogste tijd dat de branche de vrijblijvendheid achter zich laat', meent de directeur van IUCN Nederland, een internationale koepel van natuur- en milieu-organisaties, overheden en wetenschappers. Het Nederlandse kantoor zet zich onder meer in voor verkleining van de ecologische voetafdruk van het Nederlands bedrijfsleven in de rest van de wereld. Ferwerda kent de reiswereld goed. Vóór zijn IUCN-directeurschap werkte hij meer dan tien jaar in de toeristische sector. >

Volgens de IUCN zou een heffing van een luttel vijftig eurocent per boeking al een aardig 'natuurfonds' kunnen vormen om voorbeeldprojecten op te tuigen op het gebied van natuurbehoud, duurzaamheid en armoedebestrijding. 'Momenteel vinden er in Nederland tien miljoen boekingen per jaar plaats; je zou dus kunnen beschikken over een fonds van vijf miljoen euro. Wij kennen als IUCN genoeg projecten waar lokale partijen met een relatief geringe financiële steun inspirerende resultaten kunnen boeken. Een ton is vaak al heel wat. Dat betekent dat de reisbranche vijftig van dergelijke projecten kan starten, elk jaar weer', zegt de IUCN NL-directeur.

Als voorbeeld noemt hij de aankoop van 132 hectare voormalige landbouwgrond in Costa Rica. Die grond vormt een corridor tussen twee belangrijke nationale natuurparken aan de rand van het regenwoud, nabij Carara. Ferwerda: 'Door aankoop van de grond voor een luttel 80 duizend euro is er een ecologische corridor ontstaan. In India is een soortgelijk project uitgevoerd, waardoor olifanten weer vrijuit kunnen migreren.'

Volgens IUCN NL zou de helft van de gesteunde projecten een direct toeristisch doel kunnen dienen, 'maar de branche zou ook de klasse moeten hebben om een deel los te koppelen van hun eigen toeristische bestemmingen, om dat in te zetten voor natuurprojecten in bijvoorbeeld Kirgizië.' Volgens Ferwerda zou Wageningen UR een belangrijke taak kunnen vervullen op het gebied van de monitoring en controle van de projecten van zo'n ANVR-natuurfonds.

GIGANTISCHE OMZET

'Zo'n heffing is een goed idee', vindt Joke Luttk. 'Er bestaan al heel veel van dergelijke kleinere fondsen en vele kleintjes maken één grote', aldus de teamleider Mens en maatschappij bij het Centrum Landschap van Alterra, onderdeel van Wageningen UR. 'Het toerisme kent een gigantische omzet, waarvan tot nog toe structureel te weinig geld bij de natuur terecht komt.' Zelf zou ze een klein deel van de door IUCN voorgestelde nieuwe geldstroom bijvoorbeeld willen inzetten voor een drietal projecten in Indonesië, Maleisië en Vietnam. 'In die landen vindt in de wetlands veel houtkap plaats. Door de lokale bevolking microkredieten te verstrekken, vergezeld van een contract

‘Van het toerisme komt structureel te weinig geld bij de natuur terecht’

waarin de mensen beloven de bomen voortaan ongemoeid te laten, kunnen er nieuwe vormen van lokale inkomsten ontstaan. Bijvoorbeeld door toeristische projecten op te zetten’, aldus Luttik, die hierbij samenwerkt met Wetlands International en de Nederlandse ontwikkelingsorganisatie SNV.

Wageningen UR kan volgens haar onder meer training en scholing van de nieuwe lokale ondernemers verzorgen.

Volgens Luttik is duurzaam toerisme allerm minst een contradictio in terminis. ‘Het biedt juist volop kansen om de schade aan natuur te herstellen en armoede te bestrijden.’ De typisch Wageningse expertise op dit vlak is evident. ‘We hebben kennis van ecologie en biodiversiteit; we weten veel van de voorkeuren en het gedrag van toeristen en we hebben van oudsher ervaring met regionale economische ontwikkeling in derdewereldlanden.’

DOUCHEKOPPEN EN KRANEN

In Nijmegen runt Ruud Klep de Nederlandse afdeling van Travel Foundation, waarvan het hoofdkantoor in Engeland staat. Travel Foundation maakt zich sterk voor verduurzaming van de bestemmingen. ‘We zoeken lokale experts op Cyprus en in Marokko om waterbesparingsprogramma’s voor de hotels, lodges en resorts op te zetten’, zegt Klep. ‘Daar is een wereld te winnen. Dat begint al met waterbesparende douchekoppen en kranen, wasmachines en je wilt niet weten hoeveel lekkages kunnen worden gedicht. Er is in de landen van de toptoeristische bestemmingen nog heel veel werk aan bewustwording te verrichten’, constateert Klep.

‘De laatste vijftien jaar is vooral op prijs geconcentreerd’, aldus Klep. ‘Daarom is het de hoogste tijd dat er nu een duurzaamheidsslag wordt gemaakt.

Bovendien moeten waar mogelijk vooral ook lokale

mensen profiteren. Dat werkt al schitterend in Namibië, waar lokale bevolkingsgroepen, zelfs bij wet geregeld, het beheer krijgen over bepaalde natuurgebieden. Het hele wildlife-spectrum, zoals olifanten en zwarte neushoorns is daar present. Met investeerders worden afspraken gemaakt over de verdeling van werkgelegenheid onder de lokale bevolking en het delen van winst of omzet.’

In Gambia heeft Travel Foundation projecten opgezet om boeren uit de omgeving van luxe all-inclusive-resorts de mogelijkheid te geven het hele jaar door voor vers voedsel en fruit te zorgen. Iets dergelijks is gebeurd in het Caraïbisch gebied, en in Turkije staan projecten op stapel. Klep: ‘Dat zijn de voorbeelden die we voor ogen moeten houden bij de verduurzaming van het toerisme.’ ■

Duurzaam toerisme is een van de thema's tijdens de Opening Academisch Jaar van Wageningen University op 6 september 2010. www.openingacademischjaar.wur.nl

TOERISME EN UNIVERSITEIT

In Wageningen bestaat al meer dan tien jaar een masteropleiding Leisure, Tourism and Environment. Vanaf het studiejaar 2010 – 2011 kunnen studenten bovendien een bacheloropleiding volgen op het gebied van toerisme. Daarbij werkt Wageningen University samen met de toerismeafdeling van NHTV international onderwijs Breda. De Wageningse invalshoek bestaat vooral uit duurzaam ruimtegebruik en de synergetische effecten tussen toerisme en typisch Wageningse onderwerpen als milieu- en natuurbescherming, klimaat en lokale ontwikkeling.

NHTV, de Universiteit van Tilburg en Wageningen UR gaan ook samenwerken in het onderzoek in het recent opgerichte Centre for Leisure and Tourism Research. Het nationale en internationale netwerk van Wageningen UR is daar een steun bij. In Nederland wordt nauw samengewerkt met reisbranche-organisatie ANVR, Initiatief Duurzame Handel (dat internationale handelsketens tracht te verduurzamen), Travel Foundation (die probeert de onder druk staande vakantiebestemmingen te verduurzamen) en met de financiers van de bijzondere leerstoel Toerisme en duurzame ontwikkeling: het Wereld Natuurfonds, IUCN, Cordaid en KLM.

Bovendien maakt Wageningen UR deel uit van een internationaal samenwerkingsverband voor duurzaam toerisme: de African-European Academic Alliance for Sustainable Tourism Development, Environmental Sustainability and Poverty Alleviation (3A-STEP).